

11. Рішення Європейського суду з прав людини. Справа «Іззетов проти України» від 15.09.2011 р. / База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_870 (дата звернення: 20.03.2018).

12. Рішення Європейського суду з прав людини. Справа «Тодоров проти України» від 12.01.2012 р. / База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_806 (дата звернення: 20.03.2018).

13. Ухвала слідчого судді Краматорського міського суду Донецької області від 09.11.2016 р. (провадження № 1-кц/234/5504/16). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62581409> (дата звернення: 20.03.2018).

14. Ухвала слідчого судді Богунського районного суду міста Житомира від 11.11.2016 р. (провадження № 1-кц/295/5549/16). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62509667> (дата звернення: 20.03.2018).

15. Ухвала слідчого судді Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 17.02.2016 р. (провадження № 1-кц/676/112/16). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55863419> (дата звернення: 20.03.2018).

16. Боровик А. Відповідність звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини основним принципам кримінального права. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 4. С. 47–55.

17. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.03.2018).

18. Кримінально-процесуальний Кодекс України від 28.12.1960 р. № 1002-05 (втрагив чинність). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1002-05/para0735#o735> (дата звернення: 06.03.2018) (дата звернення: 20.03.2018).

УДК 343.1

ЗАДЕРЕЙКО С.Ю.

ГЕНЕЗА ПОКАЗАНЬ СВИДКА ЯК ДжЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Статтю присвячено генезі показань свідка як джерелу доказів у кримінальному процесі. Проаналізовано підходи прийняття показань свідків як докази у кримінальних справах у державах, що існували раніше на території України і в сучасному законодавстві нашої держави, відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України. Методами дослідження, які застосовувалися у статті, стали: аналіз правових джерел і публікацій із літератури та періодичних видань, порівняння, зіставлення. Досліджено історико-правові аспекти застосування показань свідка як докази в кримінальному процесі в тих державах, які раніше перебували на території сучасної України (Київська Русь, ВКЛ, Річ Посполита, Російська імперія, СРСР) і їх сусідів (Московська держава, німецькі землі Священної Римської імперії). Визначено основні важливі новели чинного КПК України (2012 р.) щодо отримання показань свідків у суді.

Ключові слова: свідок, показання свідка, допит свідка, прямі докази, похідні докази, прямий допит, перехресний допит, показання з чужих слів.

Статья посвящена генезису показаний свидетеля как источнику доказательств в уголовном процессе. Проанализированы подходы принятия показаний свидетелей в качестве доказательств по уголовным делам в государствах, существовавших ранее на территории нашей страны и в современной Украине, согласно дей-

ствуючого Уголовно-процесуального кодексу України. Методами дослідження, які були використані в статті, були: аналіз правових джерел і публікацій по літературі і періодичних виданнях (із історії права, історії кримінального процесу), порівняння, сопоставлення. Досліджені історико-правові аспекти застосування показань свідка як доказів в кримінальному процесі в тих державах, які раніше перебували на території сучасної України (Київська Русь, ВКЛ, Речь Посполитая, Російська імперія, СРСР) і їх сусідів (Московське державство, німецькі землі Священної Римської імперії). Визначені основні важливі новелли чинного УПК України (2012 г.) щодо отримання свідчення показань в суді.

Ключевые слова: *свідок, показання свідка, допит свідка, прямі докази, похідні докази, пряме допит, перехресний допит, показання з чужих слів.*

The research paper deals with the genesis of testimony as a source of evidence in the criminal process. The approaches of acceptance of testimony as evidence in criminal cases in the states which existed in the territory of modern Ukraine and in modern Ukraine, in accordance with the current Criminal Procedural Code, are analyzed. The research methods in the research paper include an analysis of legal sources and publications on literature and periodicals, comparison, confrontation. The historical and legal aspects of the use of testimony as evidence in the criminal process in those states formerly located in the territory of modern Ukraine (Kievan Rus, the Grand Duchy of Lithuania, the Polish-Lithuanian Commonwealth, Russian Empire, USSR) and their neighbors (the Tsardom of Moscow, the Germanic lands of the Holy Roman Empire). The main important novelties of the current CPC of Ukraine (2012) for obtaining testimony in court are determined.

Key words: *witness, testimony, witness examination, direct evidence, derived evidence, direct examination, cross-examination, hearsay.*

Вступ. Свідок є одним із важливих учасників кримінального процесу. Це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що передбачають докази при кримінальному провадженні, яка викликається для дачі показань. Своєю чергою, показання свідка – це докази в кримінальному провадженні, якщо вони визнані належними і допустимими, їх необхідно перевіряти на достовірність за тими правилами, які встановлені нормами Кримінального процесуального кодексу України. З давніх-давен у різних країнах світу показанням свідків надавали важливу доказову інформацію для розслідування обставин кримінальних справ. Інститут свідка багато разів переживав кризи розвитку, але і нині в кримінальному процесі як в Україні, так і в інших державах, займає дуже важливе місце в системі доказів. У доступній для огляду перспективі свідки також відіграватимуть не менш значну роль у кримінальних провадженнях, їхні показання будуть розглядатися і ставати основою для встановлення істини у справі. Проте прогрес дедалі більше надає можливостей способам і засобам, які пов'язані з передачею інформації, перевіркою показань та іншим важливим аспектам, які можуть впливати на використання показань свідків у кримінальному провадженні.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз зміни підходів прийняття показань свідків як доказів у кримінальних справах у державах, що існували раніше на території нашої держави і в сучасній Україні, відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України і згідно з кодексом, який був чинним до 2012 р.

Результати дослідження. Свідок – це особа, яка була присутня під час подій, знає про них або може знати. Свідки беруть участь у розслідуванні або у розв'язанні адміністративних, кримінальних, цивільних справ. Їхні показання використовуються як докази у справі, якщо вони належні, допустимі, перевірені (не є недостовірними, неправдивими). У кримінальному процесі передбачається, що свідок був очевидцем злочину або іншим чином мав інформацію, пов'язану з кримінальною справою. У ст. 65 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) свідок визначений як фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, пов'язані з кримінальним провадженням. Він дає показання як у суді, так і на досудовій стадії (його свідчення на досудовій стадії слідчому або прокурору далі використовуються як факти, які розглядає суд, що впливає з п. 3 ст. 95 КПК України).

Показання, повідомлені свідком під час досудового провадження (і не перед судом), становить матеріал, який може бути представлений суду для доказів (зокрема для перевірки показань цього свідка) і в сукупності з судовими доказами може набути доказової сили. Судове засвідчення породжує факти. Факт – це явище або подія, що мало місце в дійсності, обставина, яка належить до предмета судового розгляду. Показання свідка стають фактом у результаті формування у судді внутрішнього переконання в достовірності відомостей, які повідомляє свідок під час допиту (на основі положень ст. 96 КПК України).

Процесуальне становище свідка формувалося з давніх-давен ще на етапі виникнення держави і права та поширилося на території нашої країни. У Київській Русі важливим джерелом права була «Руська правда», починаючи з «Правди Ярослава Мудрого» (з 1016 рр., діяла зі змінами до XV – XVI ст.), в якій були представлені норми кримінального права, кримінального процесу, цивільні правові та громадянські процесуальні норми. Норми кримінального процесу були докладно відображені в розширеній редакції «Руської Правди» (після 1113 р.). З погляду кримінального процесу «Руська правда» виділяла два роди свідків: свідки, які знали фактичні обставини по справі («видоки», «послухи»); свідки з боку відповідача – «очістнікі» (тільки «послухи») [1]. При цьому «видоки» – це свідки, які були очевидцями факту (які в сучасному кримінальному процесі розглядаються як свідки), а «послухи» – ті, хто щось чув про те, що стався факт, може дати показання з чужих слів. Послухами могли бути і ті, хто просто давав характеристику репутації особи.

Отримання показань свідків іменувалося «звід», воно передбачало опитування на змагальній основі і «свідків факту», і «свідків-очістніків». Це можна назвати не стільки допитом свідків, скільки ритуалізованою боротьбою. «Руська правда» передбачала, що свідчити можуть всі вільні люди або доставлені за призовом особи, які знають предмет спору, чи особи, готові поручитися про добру славу відповідача. Суд мав розглядати свідків практично як власні органи, які безпосередньо знайомі зі справою, а не як засіб переконання. Фактично свідки в той період не тільки давали доказову базу для суду, але і допомагали робити висновки щодо справи.

І в наступні роки показання свідків як самостійний вид доказів (тобто, «відоцтво» – свідчення очевидців, і «послухство» – показання з чужих слів або показання, що характеризують позивачів чи відповідачів) згадувалися в інших джерелах права, що регламентували кримінально-процесуальну діяльність, у державах, які виникли після поділу Київської Русі (в Новгороді, Пскові, Володимирі, Москві та ін., а також у Великому князівстві Литовському). На цьому, зокрема, наголошували такі автори, як О.П. Куликовський [2], Л.К. Готц [3], Д.Х. Кайзер [4]. Однак поступово підвищуються вимоги до свідків: обмежується кількість необхідних свідків, вводяться формальні ознаки (свідки нижчого стану не можуть свідчити на обвинувачених вищого стану у низці справ), змінюються вимоги до показань: якщо в «Руській Правді» можливо було підтвердження свідком факту «доброго імені» учасника процесу, то більш пізні правові акти зобов'язували свідків давати конкретні показання, пов'язані саме зі справою.

Так, наприклад, виданий 1529 р. Статут Великого князівства Литовського (більшість території України до 1569 р. належала до ВКЛ) містив і норми кримінального процесу. У ньому значна увага приділялася доказам і доказуванню. Докази поділялися на достатні (вчинені) та недостатні (недосконалі). До достатніх доказів, крім визнання стороною, письмових актів, затримання на гарячому, належали показання певної кількості свідків, ця кількість вказувалася в законі. При цьому мали враховуватися такі вимоги до свідків, на що вказує С.В. Васильєв [5, с. 61]: не можна було брати до уваги показання осіб, які були раніше засуджені за тяжкі злочини або визнані судом «брехунами і наклепниками»; не можна було приймати показання слуг проти їх панів, селян – проти їх феодалів; виключалися з числа свідків розумово неповноцінні, божевільні, «виволанці» (вигнанці з країни); не дозволялося враховувати показання осіб, які були зацікавлені в результаті справи.

Крім того, Статут передбачав відповідальність (покарання) свідка за дачу неправдивих показань, що було характерно в той період для кримінального права багатьох європейських країн.

Варто зазначити, що приблизно в той же час (1532 р.) у Німеччині була прийнята Кароліна (від імені імператора Священної Римської імперії Карла V), що стала першим кримінальним процесуальним кодексом, який до XVIII ст. діяв у Німеччині й, безумовно, впливав на право ВКЛ та Польщі. У Кароліні висувалися певні вимоги до свідків, використовувався термін «належні свідки» (не зганьблені і ті, які не підлягали відводу згідно зі ст. 66) [6]. У Кароліні допускалися два види допиту свідків: «вислуховування показань свідків у суді» (ст. 71) та «вислуховування показань свідків поза суду» (ст. 72). Названі вище два види допиту свідків мали однакову юридичну силу. Також у цьому документі регламентувалися питання відшкодування витрат свідків

щодо участі в процесі, питання їх захисту (охорони). Тому цей документ був досить прогресивним для свого часу і подальша зміна його норм, пов'язаних зі свідченням свідків, була зумовлена, насамперед, відмовою від формальної теорії оцінки доказів [6].

У праві Речі Посполитої – держави, що виникла внаслідок об'єднання Польщі та ВКЛ, куди наприкінці XVI ст. увійшли всі українські землі, кримінальне право і кримінальний процес не мали єдиної кодифікації [7]. При цьому після Люблінської унії польське право здійснило рецесію права Великого князівства Литовського. Прийняття III Статуту 1588 р. зробило саме цей збір законів головним чинним джерелом права в українських землях (хоча на землях запорозьких козаків діяли свої закони). У процесуальному праві Речі Посполитої не було істотних відмінностей між цивільними та кримінальними справами, як і в процесуальному праві ВКЛ [8]. Тут також домінуючим був змагальний процес, показання свідків належали до «достатніх доказів» під час свідчень певної кількості свідків. Також були обмеження щодо залучення деяких осіб як свідків до дачі показань. У другій половині XVI ст. вводиться попереднє слідство у кримінальних справах. Його здійснюють старости-намісники, замкові судді. Вони виїжджають на місце злочину, проводять допити свідків і підозрюваних, записують їхні показання для передачі в суд. Далі суд використовував записані свідчення в процесі [9, с. 48].

Перехід більшості території України під юрисдикцію Російської імперії в XVI – XVIII ст. був пов'язаний із початком застосування російського кримінального процесу на нашій території в цей період. Тоді ще більшою мірою посилюється інквізиційність російського кримінального процесу: скасовується змагальний процес, залишається тільки слідчий процес. На це звертають увагу як російський дослідник С. Пашин [10], так і український учений Д. Василько [11]. Це було закріплено прийняттям вже в період царювання Петра I Указом 21 лютого 1697 р. «Про скасування в судових справах очних ставок, про введення замість них розпитувань і розшуку, про свідків, про відвід їх, про присягу, про покарання за неправдиві свідчення і митні гроші». У ст. 2 Указу простежуються ознаки формалізації оцінки доказів, а саме показань на прикладі «загального посилення»: якщо обидві сторони посилаються на одних і тих же свідків, то їхні показання мають вважатися вирішальними для справи. У ст.ст. 3–4 Указу допускався відвід свідків. Підставою для цього могла бути ворожнеча між свідком і відповідачем, а в ст.ст. 2–5 Указу передбачався відвід свідків тільки відповідачем. Тому права позивача і відповідача стають нерівними.

Наступний важливий документ, який регламентує статус свідків у кримінальному процесі Російської імперії в XVIII ст. – це «Короткий виклад процесів або судових тяжб» (1715 р.). У ньому висувалися загальні вимоги до свідків: чесність, християнська віра, прийняття причастя, відсутність зв'язку з позивачем або відповідачем (родинні зв'язки, служба, «хліб їдять в його будинку»), мінімальний вік 15 років. Розглядався і факт можливого підкупу свідків. Також п. 15 ч. 2 розділу 3 згаданого вище указу заборонялося надавати свідчення з чужих слів. Проведення очної ставки між свідком і позивачем або відповідачем до присягання свідка могло призвести до того, що сторони заявляли про недоліки свідків, суд робив його відвід. Проте якщо свідчення приймалися без заперечення, оскаржити їх на основі недоліків було вже неможливо. Була встановлена і можливість допиту свідка без присяги, щоб не затягувати процес. При цьому наявність присяги свідка вважалася юридичним фактом [11]. Важливо, що тоді виникала загроза «допиту з пристрастю» (застосування катування, загроза застосування катування). Такий допит міг стосуватися не тільки відповідача, а й свідків.

Наступний документ, який важливий для уточнення особливостей кримінального процесу саме на території України – збірник «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.). Загальні вимоги в ньому загалом збігаються з раніше описаним указом. Свідок також мав право у присутності сторін і суду присягнути, а у сторін було право заявляти його відвід. Найпрогресивніше нововведення – обов'язковий запис свідчень у суді, де свідок має поставити підпис. Вводилася і можливість надання показань письмово (далі вони оголошувалися в присутності особи, яка їх надала, сторін процесу і суду, для засвідчення в їх правильності). Існував також обов'язок надавати показання свідків, в іншому випадку передбачався арешт, «оскільки чин свідка є явний і чесний, а від чесного ніхто відмовлятися не має» [12]. Загалом текст цього уложення повторює текст «Короткого уложення» в положеннях по свідках, присяги тощо. Також переймався формальний спосіб доказування позову в не особливо тяжких злочинах (якщо є два або три свідки «віри гідних») [12].

Тобто, як зазначає Д. Василько, у період судових реформ XVII – XVIII ст. у Російській імперії (до складу якої входила більша частина України) законодавець вважав переважним формальний і кількісний підхід при аналізі доказового значення показань як джерела доказів. Упов-

новажені особи в кримінальному процесі не приділяли належну увагу інформаційному складнику свідчень як засобів пізнання істини [11, с. 158].

Однак вже в другій половині XIX ст. у результаті проведення судової реформи відбулися значні зміни в регламентації показань свідків. Знову була юридично закріплена змагальна форма кримінального процесу, скасовано більшість формальних вимог до свідків.

Показання свідків до 1864 р. вважалися як досконалі докази, наявність яких «виключало будь-яку можливість виявлення невинності підсудного», але тільки якщо були показання двох свідків, не відведених і не спростованих підсудним. У період же проведення реформи укладачі Судових статутів кримінального судочинства відмовилися від формальної теорії доказів і проголосили принцип вільної їх оцінки в гласному і змагальному процесі. Це дозволило більшості справ вирішувати швидко і на набагато більш справедливих підставах. При цьому вводився інститут присяжних засідателів, який часто далі брав участь у кримінальному процесі. Присяжні безпосередньо брали участь в оцінці доказів, які були пов'язані зі справою (включаючи показання свідків), не будучи професійними юристами. Як зазначав Л.С. Владіміров, присяжні засідателі не знали про принципи кримінального судочинства, не мали юридичних знань, але коли вони бачили і чули свідка – могли оцінити його правдивість [13]. Для присяжних не знайома була техніка перехресного допиту, але якщо вони бачили, що під тиском цього допиту свідок говорить не правду – вони виносили відповідне рішення. Присяжний, таким чином, не знаючи тих законів, через які докази допускалися або відкидалися і свідки допитувалися тим або іншим способом, міг, ураховуючи власні переконання і життєвий досвід, зробити правильні висновки.

Згідно зі ст.ст. 46 і 50 Статуту кримінального судочинства, в скаргах і повідомленнях мировому судді необхідно було вказувати «свідків або інші докази». Свідків, якщо «самі сторони не зобов'язувалися їх оповістити, викликав мировий суддя» (ст. 65). При цьому показання свідків приймалися на всіх стадіях (досудової: дізнання і попереднього слідства, а також на стадії судового слідства) кримінального процесу. Саме тоді, на думку А.В. Макеєва, процесуальна фігура свідка отримала досить докладне закріплення в Статуті кримінального судочинства, оскільки раніше в законодавстві Російської імперії цей інститут такого поширення ще не мав [14, с. 21]. Можна сказати, що показання свідка як кримінально-процесуальний інститут набули практично сучасної форми – показання свідків тепер потребували оцінки з боку суду.

Історичні події, а саме Велика Жовтнева соціалістична революція 1917 р., створення в період 1917–1922 рр. Радянської Росії, Радянської України та СРСР – держави, яка була заснована на іншій ідеології, – не могли не вплинути на зміни інститутів правосуддя та кримінального процесу.

Зокрема змінам підлягала і правова регламентація отримання показань свідків. Були виключені і усунені умови, що диференціювали оцінки показань свідків, спрощені вимоги до свідка. Варто зазначити, що в роки сталінських репресій вимоги до показань свідків та їх оцінки спростилися. Суддям було дозволено при розгляді кримінальних справ у губернських судах і військових трибуналах: усувати сторони справи, не викликати свідків, показання яких «не викликали сумнівів», припиняти судові слідство («суду все ясно»), враховувати при винесенні вироку ті докази, які були у справі, хоча вони і не оголошувалися в процесі судового слідства [10, с. 27]. Загалом у радянському кримінальному процесі залишилися тільки два обмеження щодо витребування показань свідків: за процесуальною (професійною) ознакою і за ознакою стану фізичного або психічного здоров'я. Такий підхід пізніше зберігався у всіх радянських кримінально-процесуальних законах, аж до 90-х років XX ст., коли в колишніх республіках СРСР не розпочався процес демократизації, зокрема, посилення диспозитивних начал у кримінальному процесі.

Важливо, що зміни, пов'язані з демократизацією кримінального процесу в Україні, почалися досить давно. Деякі норми були закріплені і в Конституції України. Так, згідно зі ст. 63 Конституції України [15] кожен має право відмовитися давати показання (і пояснення) щодо себе, членів сім'ї та найближчих родичів.

Новий КПК України набув чинності з 20 листопада 2012 р. [16], змінив собою раніше КПК 1960 р. (який діяв зі змінами та редакціями) [17]. Важливо, що нині до чинного КПК України були внесені деякі новели, які стосуються участі свідків у кримінальному процесі. Так, було доповнено їхні права: свідкам дозволено користуватися під час дачі показань і в участі інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, надано право на відшкодування витрат, пов'язаних з участю в процесі, дозволено заявляти клопотання про гарантування безпеки (пп. 2, 6, 8 ч. 1 ст. 66 КПК України). Всі ці права були відсутні в ст. 69-1 раніше чинного КПК України (1960 р.).

Проте найважливішою новелою стало включення до нього вимог «прямого» і «перехресного» допиту свідків у суді, що було запозичено з практики країн, де вже давно застосовується змагальність у кримінальному процесі. У ст.ст. 352–353 КПК України допит свідка визначається саме як прямий або перехресний, що не передбачає вільний переказ показань. При цьому допит має починати та сторона, яка викликала свідка (свідка звинувачення – прокурор, свідка захисту – обвинувачений або його захисник). Суд при цьому не може втручатися в допит, але може знімати деякі питання, які не стосуються суті кримінальної справи, а також підтримувати порядок. При нечіткості показань і сумнівах суд може зажадати відповісти свідкові тільки «так» або «ні» (ч. 10 ст. 352 КПК України). Свої запитання до свідка суд може поставити після допиту з боку учасників процесу. При цьому під прямим допитом розуміються відповіді свідка на питання, які йому ставлять, відповідно, прокурор (свідкові обвинувачення) або захисник (свідку захисту). Відповідаючи на ці питання, свідок розкриває обставини, які підлягають доказуванню. Перехресний допит – це такий допит, коли будь-які учасники і сторони процесу ставлять питання свідкові, отримуючи у нього відповідь. При цьому, з огляду на провокаційний характер деяких питань, є можливість появи у свідка сумнівів у своїх показаннях. Тому головуючий має стежити за питаннями, їх коректністю і за тим, щоб допит не вийшов за межі коректності та ділового руслу [18, с. 98]. Таким чином, показання свідка в сучасному кримінальному процесі України проходить трансформацію від повідомлення до факту. Показання свідка стають фактом після їх перевірки в суді (насамперед, перехресним допитом) і в результаті оцінки в системі з іншими доказами, зібраними у справі.

У чинному КПК України допускається отримання показань із чужих слів (ст. 97 КПК України). Ними вважаються висловлювання, які відбуваються усно, письмово або в іншій формі, за певним фактом, що ґрунтується на поясненні іншої особи. Суд може визнати показання з чужих слів допустимим доказом, незалежно від можливості допиту особи, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках. Тобто тільки тоді, коли такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів. Для цього суду необхідно врахувати: значення пояснень і показань, у разі їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей; інші докази з цих питань, які подавалися або можуть бути подані; обставини надання первинних пояснень, які викликають впевненість в їх достовірності; переконливість відомостей у первинних поясненнях; складність спростування пояснень, показань із чужих слів для іншої сторони; співвідношення показань із чужих слів і інтересів особи, що надала такі показання; можливість допиту особи, що надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Не всі фахівці згодні з цією новелою. Зокрема, О.П. Острійчук висловлює думку, що ця особливість у КПК України може стати суттєвою перешкодою для встановлення істини у справі, оскільки особа, яка дає показання з чужих слів, не може відповідати за їх правдивість чи неправдивість. Неприпустимим є і використання чуток, якими можуть бути показання з чужих слів. Обвинувачення має ґрунтуватися на доказах, достовірність яких має бути безумовною, вони повинні мати об'єктивний характер, а не бути засновані на суб'єктивному ставленні або думках окремих осіб. Свідок має розповідати про факти та обставини, які йому відомі, не даючи їх оцінку і не роблячи жодних висновків [19, с. 320].

Висновки. Отже, простеживши генезу використання показань свідка як джерела доказів у кримінальному процесі в Україні, можна зробити такі висновки. У сучасному розумінні свідком є особа, яка має або може мати відомості про обставини справи, не має обмежень у дачі показань, викликається для дачі свідчення в органи розслідування або суд. Отримання доказів від свідка здійснюється при допиті свідка – слідчий і судовій дії, коли у свідка слідчим, прокурором або судом з'ясовуються відомості, що входять до предмета доказування у справі, фіксуються і далі використовуються як докази у справі. Відомості, що повідомляються свідком у процесі допиту, – показання. Історично свідки використовувалися для дачі свідчення в кримінальному процесі з давніх часів (з XI ст.). Однак спочатку використання їх показань мало багато формальних обрядових доповнень (клятва, свідчення про репутацію тощо), поєдинок мав теж швидше ритуальний характер. У більш пізній період (аж до середини XIX ст.) у кримінальному процесі застосовувався формальний підхід до отримання показань свідка, вони практично не оцінювалися, для визнання їх як доказу вистачить свідчень певної кількості осіб. Щоправда, встановлено обмеження щодо допустимості залучення в свідки тих чи інших осіб, свідчення представника одного стану на іншого. Розвиток кримінального процесу, змагальності в кримінальному процесі, оцінки судом, зокрема присяжних, показань свідків пов'язується з судовими реформами

середини XIX ст. у Російській імперії. Однак у радянський період у кримінальному процесі знову робиться «крок назад» в оцінці показань свідків. Нині показання свідків у чинному КПК України 2012 р. можна отримати в процесі прямого і перехресного допитів у суді, що дає більше можливостей для оцінки показань як доказів у кримінальній справі. Також введено можливість отримання показань із чужих слів (хоча, деякі фахівці критикують цю новелу як таку, що суперечить принципам отримання доказів). Варто враховувати, що чинним нині КПК України введено такі норми, як надання адвоката свідкові (допит в присутності адвоката), відшкодування його витрат, пов'язаних з участю в процесі, можливість заявляти про необхідність гарантування безпеки, чого не було у КПК УРСР 1960 р.

Список використаних джерел:

1. Глушаченко С.Б., Виноградов А.М. Становление основ процессуального права и судебных доказательств в России IX – XVI вв. История государства и права. 2009. № 9. С. 21–29.
2. Куликовский А.П. Правовое положение свидетеля в судебном процессе древнерусских феодальных республик. Регионология. 2012. № 2 (79). С. 190–197.
3. Goetz L. K. Das Russische Recht. Stuttgart: F. Enke, 1910-1913. Bd. 1-4. URL: <https://archive.org/stream/dieltesteredakti00goet#page/n3/mode/2up> (дата звернення: 06.03.2018).
4. Kaiser D.H. Reconsidering Crime and Punishment in Kievan Rus'. Russian History. 1980. Vol. 7. P. 283–293.
5. Васильев С.В. Псковская судная грамота и I Литовский Статут. Опыт сравнительного исследования терминологии законодательных памятников: монография. Москва: Квадрига, 2011. 125 с.
6. Трефилов А.А. Показания свидетелей в доказательственном праве Германии. Юридические исследования. 2012. № 4. С. 49–72. URL: http://e-notabene.ru/lr/article_304.html (дата звернення: 06.03.2018).
7. Mikołajczyk M. Proces karny w miastach polskich (XVI–XVIII w.) – Jedność czy wielość procedur? Zeszyty Prawnicze. 2011. № 11/2. S. 305–315.
8. Kuć Ł. Funkcjonowanie prawa karnego wobec szlachty w Rzeczpospolitej w wiekach XVI i XVII. Historia. 2010. URL: <https://historia.org.pl/2010/07/21/funkcjonowanie-prawa-karnego-wobec-szlacs/> (дата звернення: 06.03.2018).
9. Музиченко П.П., Долматова Н.І. Історія держави і права України в питаннях і відповідях: навчальний посібник. Харків: Одиссей, 2006. 256 с.
10. Пашин С.А. Становление правосудия. Москва: Р. Валент, 2011. 450 с.
11. Василько Д. Особливості процесуального порядку отримання показань як джерела доказів у XVII – XVIII столітті на території сучасної України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 155–158.
12. Права, за якими судиться малоросійський народ / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ІДП НАНУ, 1997. 548 с.
13. Владимиров Л.Е. Суд присяжных. Харьков: Унив. тип., 1873. 267 с. URL: <http://arati.megaaurist.ru/avto/lib-1848> (дата звернення: 06.03.2018).
14. Макеев А.В. Свидетель в уголовном судопроизводстве России: становление и тенденции развития процессуального института: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / АУ МВД России. Москва, 2004. 24 с.
15. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 р. (із зм. від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (із зм. від 07.01.2018 р.). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. № 11-13. Ст. 88.
17. Кримінально-процесуальний кодекс України: Затверджений Законом від 28.12.1960 р. (із зм. від 15.11.2011 р.) (втратив чинність). Відомості Верховної Ради України. 1961. № 2. Ст. 15.
18. Костюченко Е. Процессуальный порядок осуществления сторонами уголовного производства прямого и перекрестного допроса свидетелей, потерпевших и повышение его эффективности по Уголовному процессуальному кодексу Украины 2012 года. Закон и жизнь. 2013. № 9/3. С. 96–100.
19. Острійчук О.П. Місце показань в системі процесуальних джерел доказів. Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 319–322.